Fener

(Fener, Fatih, İstanbul)

İstanbul'un Haliç bölgesinde Balat ile Aya Kapısı arasında konumlanan tarihi semt.

Fatih ilçesinde yer alan Fener, Haliç'in güney kıyısında, Tarihi Yarımada'nın kuzeydoğusunda konumlanan, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle öne çıkan bir bölgedir. V. yüzyılda Bizans İmparatoru Theodosius tarafından inşa ettirilen kara surları, Tarihi Yarımada'nın sınırlarını belirleyerek şehir yaşamını kırsal alanlardan ayıran bir yapı işlevi görmüş ve kentin savunmasını sağlamıştır. Bu surların içinde yer alan Fener Semti, Geç Antik Çağ ve Orta Çağ kent dokusunun izlerini günümüze kadar taşımaktadır.

Bizans döneminde Petrion adıyla bilinen Fener, surlarla çevrili yoğun bir kentsel yerleşim alanıydı. Petrion bölgesinde, şehre giriş sağlayan Künköz, Balat, Fener ve Petri kapıları bulunmaktaydı. Ancak İstanbul'un Fethi sırasında kent surları büyük zarar görmüş ve günümüze harap halde ulaşmıştır.Osmanlı seyyahlarından Eremya Çelebi, Fener'i Rumların yoğun olarak yaşadığı bir semt olarak kaydetmiştir.

1595-1602 yılları arasında Ortodoks Patrikhanesi'nin Fener'deki Burç Kilisesi'ne taşınması, bölgenin Rum cemaati için taşıdığı önemi daha da artırmıştır.

Tıpkı tüm İstanbul gibi, Fener de fetihten sonra sık sık yangınlar ve depremler ile karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan bu felaketler nedeniyle yapı sistemleri, depreme dayanıklı ahşap karkas ve yangına karşı kagir sistem olmak üzere sürekli olarak dönüştürülmüştür.

Osmanlı döneminde Fener

Fener, Osmanlı İmparatorluğu döneminde önemli bir merkez haline gelmiş ve farklı kültürlerin bir araya geldiği bir semt olmuştur. Bu dönemde, Fener ağırlıklı olarak Rumlar ve varlıklı Musevilerin yaşadığı bir bölgeydi.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, Fener sahilinde zengin Rum ailelerine ait yalılar bulunmaktaydı. XX. yüzyılın başlarında, semt tamamen gayrimüslimlerin yerleşim alanı haline gelmişti. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, 1923'te işgal yönetiminin sona ermesiyle, birçok Rum ailesi Yunanistan'a göç etmiştir.

1950’lere gelindiğinde, Fener’in fiziksel yapısıyla birlikte demografik yapısı da hızla değişmeye başlamıştır. Bölgenin sanayi bölgesine dönüşmesi, yaşam kalitesinin düşmesi ve köyden kente göç eden düşük gelirli gruplar için cazip bir yerleşim alanı haline gelmesi, bu değişimin nedenleri arasında yer almaktadır.

6-7 Eylül 1955 Olayları’na kadar, semtin Müslüman ve Hristiyan ailelerin birlikte yaşadığı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Fakat 6-7 Eylül Olayları sırasında, Rumlara ait evler ve iş yerleri tahrip edilince, birçok Rum ailesi başka semtlere taşınmak veya Yunanistan’a göç etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte, boşalan konutlara ağırlıklı olarak Karadeniz kökenli Müslüman aileler yerleşmiştir.

Fener semtinde yer alan ve günümüzde de dikkat çeken yapılar aşağıda sıralanmaktadır;

Fener Rum Patrikhanesi

Günümüzde Türkiye'nin en büyük kenti olan İstanbul’un Fener semtinde bulunan bu dini merkez, “İstanbul Fener Rum Patrikhanesi” olarak adlandırılmaktadır. Kısaca Fener Patrikhanesi olarak bilinen bu kurum, tarih boyunca hem Hristiyanlık hem de Türkiye açısından önemli bir konuma sahip olmuştur. Özellikle Ortodoks Hristiyanlık içinde büyük bir misyona sahip olan Patrikhane, Hristiyan inancının şekillenmesine katkıda bulunan erken dönem kilise konsillerine öncülük etmesiyle dikkat çekmektedir. Bu durum, onun Hristiyanlık tarihindeki önemini açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan, Fener Patrikhanesi, İstanbul’un Türkler tarafından fethi sonrasında sadece Hristiyan dünyası için değil, aynı zamanda Osmanlı ve Türkiye açısından da önemli bir yapı haline gelmiştir.

Fener Rum Lisesi

Fener Rum Erkek Lisesi, XIX. yüzyılın sonlarında kurulmuş olup, Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Rum toplumu için eğitim ve kültür alanında büyük bir rol oynamıştır. Okulun temel amacı, Rum gençlerinin eğitimine katkıda bulunmak ve onları hem dini hem de sosyal açıdan bilinçli bireyler olarak yetiştirmektir. Kuruluşundan itibaren, akademik başarıları ile dikkat çeken Fener Rum Lisesi, pek çok ünlü ismi mezun etmiştir. Ancak, Fener Rum Lisesi yalnızca bir eğitim kurumu değil, aynı zamanda Rum toplumunun sosyal ve kültürel hayatında da önemli bir merkezdir. Okul, semtin sosyo-kültürel yapısının bir parçası olarak, çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapmış; konserler, sergiler ve edebiyat etkinlikleri düzenlemiştir. Bu etkinlikler, yerel ve ulusal düzeyde Rum kültürünün yaygınlaştırılmasına katkı sağlamıştır.

Ayios Dimitrios Kilisesi

Ayios Dimitrios Kilisesi, Fener semtinin tarihi ve kültürel zenginliğini yansıtan önemli bir yapıdır. Yüzyıllar boyunca, sadece bir ibadet mekânı olmaktan öte, Hristiyan toplumu için sosyal ve kültürel bir merkez olarak da işlev görmüştür.

Kilisenin mimari yapısı, dini sembolleri ve toplumsal önemi, Ayios Dimitrios'u İstanbul'un tarihi dokusunun vazgeçilmez bir parçası haline getirmektedir.

DERYA BAYKAL BAYSAL

2025

Ayrıca bkz.: Fener Rum Lisesi; Balat;

Yararlanılan kaynaklar: Dinler, M., Güçhan, Ş, N. (2016). Fener ve Balat'ın Dönüşümü Üzerine: Üç Vizyon / Üç Dönem / Üç Ayrı "Koruma" Anlayışı, TÜBA-KED 14, 223-245, Şahin, B.,N. 2024. Kültürel Miras Alanlarında Metruk Yapı Sorunu: Fener Balat Semtleri, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi , Aytar, 2015. Fener – Balat Yapılarının Restorasyon Süreçleri ve Sonuçları, Fener Balat Çalıştayı, 2015, Yıldırım, M. 2016. Fener Patrikhanesi ve Ekümenizm: Dinler Tarihi Açısından Bir Analiz, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, s.469-488, Çiçeklitaş, G. Ö. (2023). Dış Basında Fener Rum Patrikhanesi ve Milli Mücadele Dönemi'ne Yansımaları. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 0(19), 108-122. https://doi.org/10.20860/ijoses.1265447, İnci, S. (2022). Cumhurïyet Dönemïnde Fener Rum Patrïklerïnïn Seçïmï. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 22(1), 1-36. https://doi.org/10.33415/daad.1010461, Toprak, İ. (2023). Permanences Against Cultural Amnesia: Reconstructing The Urban Narrative of The Rum Community of Fener, İstanbul. Urban Planning, 8(1). Https://Doi.Org/10.17645/Up.V8i1.6063